

ΔΙΑΛΟΓΟΙ

ΝΙΚΟΛΑΣ ΒΡΟΥΣΑΛΗΣ*

Ο Ψύλλος για τη μεταφυσική της μεθόδου στον Μαρξ¹

Ψύλλος Σ. 2022.

Καρλ Μαρξ: Η Μεταφυσική της Μεθόδου. Αθήνα: Εκκρεμές.

Στο ευσύνοπτο και καλογραμμένο βιβλίο **Καρλ Μαρξ: Η Μεταφυσική της Μεθόδου**, ο Στάθης Ψύλλος επιχειρεί να ανασυγκροτήσει τις σκόρπιες σκέψεις του Μαρξ για την επιστημονική μέθοδο. Η κεντρική ιδέα του βιβλίου είναι ότι η επιστημονική μέθοδος στον Μαρξ προϋποθέτει την αφαίρεση, δηλαδή την «ανάκτηση του συγκεκριμένου από το αφηρημένο» (24). Αυτό κάνει τον Μαρξ μεταφυσικό ρεαλιστή—κάποιον που πιστεύει ότι υπάρχουν αντικειμενικά καθόλου [universals].

Πιο συγκεκριμένα, ο Ψύλλος υπερασπίζεται τρεις βασικές θέσεις. Πρώτο, ότι ο Μαρξ μεταχειρίζεται την αφαίρεση ως μέθοδο γνώσης μιας «μη-αισθητής αλλά αιτιακά ενεργού πραγματικότητας»· δεύτερο, ότι στον ύστερο Μαρξ των *Grundrisse* και του **Κεφαλαίου** υπάρχει μια αντίληψη “πραγματικής αφαίρεσης” που προϋποθέτει τον μεταφυσικό ρεαλισμό και που μπορεί να γίνει κατανοητή μέσω της θεωρίας της αριθμητικής του Φρέγκε· τρίτο, ότι ο Μαρξ ήταν αρχικά νομιναλιστής—δηλαδή αντιρεαλιστής ως προς τα καθόλου—πράγμα που κατέστησε τη στροφή του προς την αφαίρεση «από μεθοδολογικό εμπόδιο σε (αναπόδραστο) επιστημονικό εργαλείο» (27).

Παρακάτω θα υποστηρίξω ότι η πρώτη θέση του Ψύλλου είναι αληθής και χρήσιμη· η δεύτερη είναι εσωτερικά ασυνεπής και ανώφελη για την κατανόηση του Μαρξ· και η τρίτη είναι ψευδής. Συνοπτικά: ο Μαρξ δεν υπήρξε ποτέ νομιναλιστής ούτε θα μπορούσε να είναι· η συνάρτηση της ανταλλακτικής αξίας από την αφηρημένη εργασία ως ανεξάρτητη μεταβλητή είναι εσωτερικά ασυνεπής και η φρεγκεανή συστηματοποίησή της δεν βοηθάει την κατανόηση του **Κεφαλαίου** ή της μαρξικής κριτικής στον καπιταλισμό εν γένει.

* Ο Νικόλας Βρούσαλης είναι αναπληρωτής καθηγητής πρακτικής φιλοσοφίας στο Erasmus University Rotterdam, Ολλανδία.

¹ Ευχαριστώ τον Στάθη Ψύλλο για χρήσιμα σχόλια.

I. Πώς σχετίζονται αφαίρεση και αναστροφή;

Στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου ο Ψύλλος ασχολείται με τον υλισμό στα κείμενα του νεαρού Μαρξ (1843-45). Εκεί επιχειρηματολογεί, σωστά κατά τη γνώμη μου, ότι η κριτική του Μαρξ στη θρησκεία και στις ψευδοεπιστήμες βασίζεται σε μια:

μέθοδο της άρσης της αναστροφής» ή «μέθοδο της αποκατάστασης της σειράς της αιτιακής εξήγησης». Η κριτική του στην ιδεολογία, σε τελική ανάλυση, ως ψευδοεπιστήμη είναι ακριβώς ότι η ιδεολογία αντιστρέφει (και συσκοτίζει) τη σχέση μεταξύ αιτίας και αποτελέσματος, καθιστά δηλαδή την αιτία αποτέλεσμα και το αποτέλεσμα αιτία. Κάνει το αποτέλεσμα να υπάρχει ανεξάρτητα από την αιτία και να κυριαρχεί πάνω της. (52)

Αυτή η μέθοδος δείχνει, για παράδειγμα, γιατί ο Ρικάρντο κάνει λάθος όταν προτείνει την ιδιωτική ιδιοκτησία ως εξήγηση της αλλοτριωμένης εργασίας και όχι το αντίθετο. Εδώ θα περίμενε κάποιος μια πρώτη διασάφηση της σχέσης αναστροφής και αφαίρεσης, ή τον ρόλο που παίζει η πρώτη στη συγκρότηση της δεύτερης. Θα περίμενε, δηλαδή, μια γεφύρωση ανάμεσα στα νεανικά κείμενα του Μαρξ (από την Κριτική στη Χεγκελιανή Φιλοσοφία του Δικαίου του 1843 μέχρι τις Θέσεις για τον Φόϋερμπαχ του 1845) με τα ύστερα κείμενα της πολιτικής οικονομίας (την Αθλιότητα της Φιλοσοφίας του 1847 μέχρι το Κεφάλαιο του 1867).

Αντ' αυτού, ο Ψύλλος καίει όλες τις μεταφυσικές γέφυρες: ισχυρίζεται, δηλαδή, ότι ανάμεσα στις δύο περιόδους υπάρχει μια οντολογική (όχι απλά επιστημολογική) τομή. Και ευθύς αμέσως υποθέτει ότι η θεωρία της αξίας στον ύστερο Μαρξ βασίζεται σε αυτό που αποκαλεί «πραγματική αφαίρεση», αναφέρεται δηλαδή σε μια «κοινωνική αφηρημένη οντότητα» (61). Ο Ψύλλος πιστεύει ότι εδώ υπάρχει ένας «γρίφος»:

Ένα μόνο εμπόρευμα, ως υλικό/φυσικό πράγμα, δεν έχει καμία αξία. Ως εκ τούτου τα εμπορεύματα έχουν (ή είναι) αξίες όχι λόγω των φυσικών τους ιδιοτήτων, αλλά χάρη σε μια κοινωνική ουσία—την ανθρώπινη εργασία—την οποία μοιράζονται κυριολεκτικά, παρά τις φαινομενικές τους διαφορές ως υλικές/φυσικές ουσίες [...]. Η ίδια η ιδέα μιας ανταλλαγής απαιτεί τα εμπορεύματα [...] να μοιράζονται κάτι κοινό

λόγω του οποίου το ένα αξίζει τόσο όσο και το άλλο. Όμως τι είναι αυτό που μοιράζονται; (65)

Μια προφανής απάντηση είναι το γεγονός ότι εγώ θέλω το ένα αγαθό ενώ εσύ θέλεις το άλλο. Έστω, για παράδειγμα, ότι έχω ένα μήλο και έχεις δυο αχλάδια. Εγώ θέλω μόνο αχλάδια, εσύ θέλεις μόνο μήλα. Έτσι συμφωνούμε να σου δώσω ένα μήλο για δυο αχλάδια. Εδώ η ανταλλακτική αξία είναι 2/1 αλλά τα αγαθά ως εμπορεύματα δεν μοιράζονται κάποια ουσία πέρα από τις επιθυμίες μας.

Η απάντηση του Ψύλλου—και του Μαρξ σύμφωνα με τον Ψύλλο—είναι διαφορετική. Αυτό που εξηγεί την ανταλλακτική αξία είναι «η κρυστάλλωση της ίδιας ουσίας» στο μεμονωμένο εμπόρευμα, δηλαδή της «αφηρημένης γενικής εργασίας» (ΑΓΕ). Η ΑΓΕ εξηγεί την ανταλλακτική αξία και μπορεί δυνητικά να εξηγήσει την ύπαρξη του κέρδους και της υπεραξίας στον καπιταλισμό. Για τη συστηματοποίηση αυτής της ιδέας, ο Ψύλλος προτείνει την εξής συνεπαγωγή ανταλλακτικής αξίας και ΑΓΕ:

$$(1) V(x) = V(y) \text{ αν και μόνο αν } ΑΓΕ(x,y)$$

Εδώ η συνάρτηση $V(\cdot)$ είναι η ανταλλακτική αξία κάποιου εμπορεύματος x ή y ενώ η $ΑΓΕ(x,y)$ είναι η σχέση «περιέχουν την ίδια ποσότητα αφηρημένης εργασίας». Δηλαδή η (1) διαβάζεται έτσι: η ανταλλακτική αξία του x είναι ίση με την ανταλλακτική αξία του y αν και μόνο αν το x και το y περιέχουν την ίδια ποσότητα αφηρημένης γενικής εργασίας. Πώς όμως πρέπει να ερμηνεύσουμε την ΑΓΕ; Ο Ψύλλος επικαλείται μια ιδέα του Φρέγκε, η οποία δείχνει πώς μια αφηρημένη οντότητα, όπως ο αριθμός και η κατεύθυνση, που δεν δίνονται καθαυτές στην εποπτεία, μπορούν να οντολογικοποιηθούν με βάση κάποια αντικειμενικά κριτήρια ταυτότητας. Για παράδειγμα, η έννοια της κατεύθυνσης ορίζεται με βάση την εννοιολογικά ανεξάρτητη έννοια της παραλληλίας, ως εξής:

$$(2) D(a) = D(b) \text{ αν και μόνο αν } P(a,b)$$

Όπου $D(\cdot)$ είναι η συνάρτηση που δίνει την κατεύθυνση, οι a, b είναι ευθείες και η $P(\cdot)$ είναι η σχέση «είναι παράλληλες». Δηλαδή η (2) διαβάζεται ως εξής: η κατεύθυνση της a είναι ίδια με τη κατεύθυνση της b αν και μόνο αν οι a και b είναι παράλληλες. Αυτή η συστηματοποίηση τύπου Φρέγκε (για συντομία: **συστηματοποίηση-Φ**) μάς βοηθάει, ισχυρίζεται ο Ψύλλος, να καταλάβουμε καλύτερα την (1).

Όπως θα δείξω παρακάτω, η (1) είναι εσωτερικά ασυνεπής—όπου ισχύει η (1) δεν υπάρχει καπιταλισμός και όπου υπάρχει καπιταλισμός δεν ισχύει η (1)—και η (2) είναι ανώφελη για την κατανόηση της έννοιας της αφηρημένης εργασίας, ή της μαρξικής κριτικής στον καπιταλισμό.

II. Η συστηματοποίηση-Φ είναι εσωτερικά ασυνεπής και ανώφελη

Στον πρώτο τόμο του **Κεφαλαίου** ο Μαρξ προσεγγίζει το εμπόρευμα ως σχεσιακή ιδιότητα με τη μορφή αξίας, η οποία «περιέχει» αφηρημένη εργασία. Μέχρι εδώ η ανάγνωση του Ψύλλου είναι σωστή. Ωστόσο, αυτή η μορφή καθορισμού της (ανταλλακτικής) αξίας από την ΑΓΕ δεν σημαίνει ότι η ποσότητα της πρώτης είναι ίση ή ανάλογη με την ποσότητα της δεύτερης, όπως λέει η (1). Αυτή είναι απλά μια μικροοικονομική υπόθεση εργασίας που αίρεται στον τρίτο τόμο του **Κεφαλαίου**. Εκεί ο Μαρξ δέχεται ότι οι ανταλλακτικές αξίες στον καπιταλισμό δεν είναι ανάλογες με την ΑΓΕ που περιέχουν, λόγω της αναδιανομής αξίας από εμπόρευμα σε εμπόρευμα. Η αρχή διατήρησης της αξίας επιβιώνει μόνο στο μακροοικονομικό επίπεδο. Και σε κάθε περίπτωση, η κατεύθυνση της εξήγησης στον Μαρξ είναι διαφορετική από αυτή που προτείνει ο Ψύλλος:

Όταν οι άνθρωποι φέρνουν τα προϊόντα της εργασίας τους σε σχέση μεταξύ τους ως αξίες, δεν είναι επειδή βλέπουν σε αυτά τα αντικείμενα τα υλικά δοχεία της ομοιογενούς ανθρώπινης εργασίας. Το αντίθετο ισχύει: όποτε με την ανταλλαγή εξισώνουν ως αξίες τα διάφορα προϊόντα τους, σε αυτήν ακριβώς την πράξη, εξισώνουν ως ανθρώπινη εργασία, τα διαφορετικά είδη της εργασίας τους ως ανθρώπινης εργασίας. (Κεφάλαιο I, 166)

Άρα δεν εξηγεί η ΑΓΕ την ανταλλακτική αξία· αυτό το λέει ο Ρικάρντο, όχι ο Μαρξ. Αλλά η ένσταση στην (1) πάει πιο βαθιά. Έχει αποδειχτεί ότι στον καπιταλισμό η ΑΓΕ δεν είναι ποτέ ανάλογη με την ανταλλακτική αξία, ενώ είναι ανάλογη μόνο εκτός καπιταλισμού. Στο Παράρτημα σκιαγραφώ τη δομή αυτής της απόδειξης. Το ηθικό δίδαγμα είναι ότι η (1) δίνει έναν εσωτερικά ασυνεπή χαρακτηρισμό της αξίας στον καπιταλισμό: η (1) είναι ψευδής εντός καπιταλισμού και αληθής μόνο εκτός καπιταλισμού.²

² Για την ακρίβεια, η ΑΓΕ δεν είναι καν ορίσιμη ως ανεξάρτητη μεταβλητή εντός καπιταλισμού, γιατί ο υπολογισμός της προϋποθέτει αναφορά σε κεφαλαιοποιημένα κέρδη, δηλαδή ανταλλακτικές αξίες.

Το πρόβλημα με την ερμηνεία του Ψύλλου δεν τελειώνει εδώ. Η συστηματοποίηση-Φ, ως τρόπος ανάγνωσης της (1), δεν δίνει απλά μια ασυνεπή ερμηνεία της αξίας στον καπιταλισμό. Είναι, επίσης, ανώφελη για την κατανόηση της αξίας. Κι αυτό γιατί δεν χρειαζόμαστε «πραγματικές αφαιρέσεις» για να υπάρχουν δούλοι, βασιλιάδες ή καπιταλιστές, ή για να είναι γνώσιμες αυτές οι σχεσιακές ιδιότητες. Το μόνο που χρειαζόμαστε είναι μια συνάρτηση του τύπου:

(3) Ο Α μετράει ως Β στις συνθήκες Σ

Έτσι λοιπόν ένας άνθρωπος (Α) μετράει ως δούλος (Β) σε συνθήκες δουλείας (Σ).³ Ο δούλος, ο βασιλιάς και ο καπιταλιστής, επιμένει ο Μαρξ, δεν είναι όπως το βάρος, το εμβαδόν και οι αριθμοί ακριβώς επειδή οι συνθήκες ταυτοποίησης των πρώτων και μόνο των πρώτων είναι κοινωνικά συγκεκριμένες και κατασκευασμένες.⁴ Και φυσικά ο Μαρξ δεν αρνείται ποτέ την ύπαρξη του εμβαδού και των αριθμών ως αφηρημένων οντοτήτων, ούτε θα μπορούσε να την αρνηθεί (βλ. μέρος ΙΙΙ παρακάτω).

Τι είναι όμως η ΑΓΕ σύμφωνα με την (3); Έστω ότι ο δούλος της αρχαιότητας, ο ανεξάρτητος παραγωγός στον σοσιαλισμό και ο μισθωτός στον καπιταλισμό παράγουν μπότες. Η εργασία τους είναι υλοποιημένη, όπως και το προϊόν τους. Σύμφωνα με τον Μαρξ, μόνο ο τρίτος παράγει ΑΓΕ. Αυτό που έχει σημασία εδώ δεν είναι αν η ΑΓΕ είναι “πραγματική αφαίρεση” όπως το εμβαδόν και οι αριθμοί. Αυτό που έχει σημασία είναι ότι μόνο η υλοποιημένη εργασία του μισθωτού μετράει ως ΑΓΕ. Κι αυτό γιατί μόνο ο μισθωτός, από τους τρεις, παράγει με σκοπό το χρήμα· μόνο το προϊόν του τρίτου μετράει ως εμπόρευμα.

Έτσι η αξία δεν είναι «κοινωνική αφηρημένη οντότητα», όπως δεν είναι τέτοια οντότητα η εργασία του δούλου ή η *connée* εργασία του δουλοπάροικου. Η αξία δεν είναι ούτε φυσική ούτε αφηρημένη οντότητα. Είναι απλά η μεταβλητή σε μια κλάση συναρτήσεων «μετράει ως».⁵ Πιο συγκεκριμένα, η αξία είναι η κεντρική μεταβλητή σε μια σειρά status functions με την εξής δομή (χοντρικά το επιχειρήμα

³ Για τη συγκρότηση μιας κοινωνικής οντολογίας στη βάση συναρτήσεων “μετράει ως” [counts as], βλ. Searle 2009.

⁴ Η καλύτερη φιλοσοφική υπεράσπιση αυτής της θέσης είναι το τέταρτο κεφάλαιο του Cohen (1978).

⁵ Παράδειγμα: αυτό το τραπέζι μετράει ως δικαστικό έδρανο αν και μόνο αν το χρησιμοποιούν οι δικαστές για να επιτελέσουν τα δικαστικά τους καθήκοντα στο δικαστήριο. Με τον ίδιο τρόπο, αυτό το αγαθό μετράει ως εμπόρευμα αν και μόνο αν το χρησιμοποιούν οι συμβαλλόμενοι σε μια αγοραπωλησία ως αντικείμενο συναλλαγής στην αγορά (βλ. Searle 2009).

των πρώτων έξι κεφαλαίων του πρώτου τόμου του **Κεφαλαίου**):

(4) Το αγαθό Α μετράει ως **εμπόρευμα** στις συνθήκες Σ.

(4') Αν το Α μετράει ως εμπόρευμα στις Σ, τότε το Α μετράει ως **ανταλλακτική αξία** στις συνθήκες Σ'.

(4'') Αν το Α μετράει ως ανταλλακτική αξία, τότε η εργασία που παράγει το Α μετράει ως **αφηρημένη εργασία** στις συνθήκες Σ''.

(4''') Αν η εργασία που παράγει το Α μετράει ως αφηρημένη εργασία, τότε η αναπαραγωγή του Α προϋποθέτει κεφαλαιοποιημένη παραγωγή, δηλαδή το Α μετράει ως **κεφάλαιο** στις συνθήκες Σ'''.

(4''''') Αν το Α μετράει ως κεφάλαιο, τότε η εργασία που το παράγει μετράει ως **μισθωτή εργασία** στις συνθήκες Σ'''''.

Και τα λοιπά, μέχρι που ανακτάμε όλες τις συνθήκες δυνατότητας της συγκρότησης του καπιταλισμού (όλες τις Σ). Συνοπτικά: η κατανόηση του Μαρξ δεν προϋποθέτει τον Φρέγκε αλλά μπορεί να προϋποθέτει μια κοινωνική οντολογία τύπου Σερλ, ενώ η ιδέα της αξίας ως «πραγματικής αφαίρεσης» είναι κυνήγι αγριόχηνας, που λένε κι οι αγγλοσάξονες. Κλείνω με το ζήτημα του νομιναισμού.

III. Ο Μαρξ δεν ήταν, ούτε θα μπορούσε να είναι, νομιναιστής

Ο νομιναισμός είναι η ιδέα πως «ό,τι υπάρχει είναι συγκεκριμένο, καθ' έκαστο ον.» (103) Ο Ψύλλος υποστηρίζει ότι ο νεαρός Μαρξ ήταν αρχικά νομιναιστής—δηλαδή αντιρεαλιστής για τα καθόλου όντα—πράγμα που μετέτρεψε τη σταδιακή στροφή του προς την αφαίρεση «από επιστημολογικό εμπόδιο σε... επιστημονικό εργαλείο.» (14) Το επιχείρημα αυτό βασίζεται σχεδόν εξ' ολοκλήρου σε ένα χωρίο από την **Αγία Οικογένεια** του 1844:

Η γενική ιδέα ΦΡΟΥΤΟ, λέει ο Μαρξ, σχηματίζεται από την παρατήρηση μήλων, αχλαδιών, κλπ. Αλλά από αυτό δεν έπεται ότι η αφηρημένη ιδέα ΦΡΟΥΤΟ, η οποία προέρχεται από πραγματικά φρούτα, “είναι μια οντότητα που υπάρχει εκτός εμού” και αποτελεί την “αληθή ουσία” των μήλων, των αχλαδιών, κλπ. (42)

Ο Κέϊν (1988) έχει υποστηρίξει πειστικά ότι εδώ ο Μαρξ κριτικάρει μόνο την ημι-θεολογική αντίληψη της ουσίας του Χέγκελ, ενώ συνεχίζει να θεωρεί την ουσία ως περιεκτική, δυναμικά αισθητηριακή, ποιότητα των καθόλου. Όπως και να 'χει, στην **Αγία Οικογένεια** ο Μαρξ δεν έχει εγκαταλείψει την αριστοτελική ουσιοκρατία ως προς τα πρόσωπα και την αυτοσυνειδησία τους. Ο αριστοτελισμός εγκαταλείπεται οριστικά στη **Γερμανική Ιδεολογία**. Εκεί ο Μαρξ αναδιατυπώνει μια αντίληψη αφαίρεσης που διαφέρει ελάχιστα από αυτή των *Grundrisse*:

Εκεί που τελειώνει η θεωρησιακή φιλοσοφία [...] αρχίζει η πραγματική, θετική επιστήμη [...] Όταν απεικονίζεται η πραγματικότητα, η φιλοσοφία ως ανεξάρτητος κλάδος της γνώσης χάνει το μέσο ύπαρξής της. Στην καλύτερη περίπτωση, τη θέση της μπορεί να πάρει μόνο μια σύνοψη των πιο γενικών αποτελεσμάτων, αφαιρέσεων που προκύπτουν από την παρατήρηση της ιστορικής εξέλιξης των ανθρώπων. Εκτός της πραγματικής ιστορίας, αυτές οι αφαιρέσεις δεν έχουν από μόνες τους καμία αξία. (MECW 5, 37 [Γερμανική Ιδεολογία], έμφαση δική μου)

Εδώ ο Μαρξ δεν είναι νομιναλιστής. Λέει μόνο ότι οι αφαιρέσεις δεν έχουν επιστημονική αξία αποκομμένες από την ανθρώπινη ιστορία. Το κείμενο αυτό, όπως και η **Αγία Οικογένεια**, κριτικάρει τη χεγκελιανή παράδοση, όχι την αφαίρεση ως τέτοια.

Αλλά πώς θα μπορούσε να είναι νομιναλιστής ο Μαρξ; Αν, δηλαδή, ο Ψύλλος έχει δίκιο ότι ο νεαρός Μαρξ προσυπογράφει τη μέθοδο άρσης της αναστροφής κατεύθυνσης της εξήγησης, τότε πώς θα μπορούσε να αρνείται την αφαίρεση; Στον βαθμό που η προ-αναστροφής εξήγηση ενέχει αφαίρεση, η μαρξική μέθοδος προϋποθέτει αφαίρεση. Έστω ότι μου λες ότι ο θεός δημιουργεί τον κόσμο. Σου αντιτείνω ότι το πιστεύεις αυτό επειδή είσαι αποξενωμένος από την πραγματική σου φύση ως άνθρωπος (η «άρση της αναστροφής της φοράς εξήγησης» στον νεαρό Μαρξ). Αυτό πώς με κάνει νομιναλιστή; Με άλλα λόγια, η ιδέα ότι ο νεαρός Μαρξ ήταν νομιναλιστής είναι ασυνάρτητη.

IV. Η συνάφεια της προβληματικής του Ψύλλου

Ενίοτε το βιβλίο του Ψύλλου μοιάζει σαν δοκίμιο που γράφτηκε τη δεκαετία του '70, μπήκε σε μια χρονομηχανή και έπεσε στο γραφείο του εκδότη το 2022. Μοιάζει, δηλαδή, σαν να μην έχουν μεσολαβήσει οι εκτενείς συζητήσεις για τη λογική συνέπεια του «διπλού συστήματος» εργασίας και τιμών στον Μαρξ (ενδεικτικά: Cohen 1979· Foley 1982· Roemer 1982). Αυτή η απουσία εγείρει σημαντικά λογικά και εννοιολογικά προβλήματα για το επιχείρημα του Ψύλλου.⁶

Συνοψίζοντας, ο Ψύλλος έχει δίκιο ότι η κριτική της πολιτικής οικονομίας προϋποθέτει αφαίρεση, δηλαδή μια «μέθοδο ανάκτησης του συγκεκριμένου από το αφηρημένο» (24). Αυτή η μέθοδος συνεπάγεται τον μεταφυσικό ρεαλισμό.⁷ Μέχρι εδώ όλα καλά. Ωστόσο, δεν προκύπτει ότι οι μεγαλύτερες επιστημονικές ανακαλύψεις του Μαρξ—η αφηρημένη εργασία, η υπεραξία και η σχέση της με το κοινωνικό πλεόνασμα, η διαδικασία υποσκελισμού της εργασίας στο κεφάλαιο, κλπ.—είναι «κοινωνικές αφηρημένες οντότητες» ή ότι κερδίζουμε κάτι αν τις δούμε ως τέτοιες. Οι μαρξικές κριτικές κατηγορίες μπορούν να κατανοηθούν καλύτερα ως σχετιζόμενα σε κάποια συνάρτηση «μετράει ως» (πρβλ. σελ. 4 παραπάνω). Τέλος, η συστηματοποίηση της σχέσης αξίας-αφηρημένης εργασίας που προτείνει ο Ψύλλος είναι εσωτερικά ασυνεπής και δεν μας βοηθάει να καταλάβουμε καλύτερα τη μαρξική κριτική στην πολιτική οικονομία.

Μια καλύτερη ερμηνεία θα ξεκινούσε από την αναστροφή όπως την αντιλαμβάνεται ο Ψύλλος στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου. Από εκεί, και χωρίς να προτείνει ανύπαρκτες επιστημολογικές και οντολογικές «τομές», θα έδειχνε πώς τα κείμενα του 1843—η κριτική στον Χέγκελ και τον Μπάουερ—συνδέονται με τα κείμενα του 1857-67—την κριτική της πολιτικής οικονομίας—ακριβώς στη βάση αυτής της αναστροφής.

⁶ Παρά την έμφαση στην αναλυτική φιλοσοφία και με την εξαίρεση του Φρέγκε, το βιβλίο του Ψύλλου δεν έχει καμία αναφορά σε αναλυτική συζήτηση. Το βιβλιογραφικό δοκίμιο στο τέλος του βιβλίου αναφέρει το *The Scientific Marx* του Daniel Little, το *Deciphering Capital* του Alex Callinicos και το μαρξολογικό *Introduction to the Three Volumes of Capital* του Michael Heinrich. Το σημαντικότερο μεθοδολογικό δοκίμιο για τον Μαρξ στην αναλυτική φιλοσοφία, το *Analyzing Marx* του Richard Miller, δεν αναφέρεται.

⁷ Εδώ δεν υπάρχει ιδιαίτερη πρωτοτυπία στον Μαρξ, αφού ο Καντ και ο Χέγκελ ακολουθούν την ίδια μεθοδολογική στρατηγική, από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο.

Παράρτημα

Παρακάτω εξηγώ γιατί ότι η συνεπαγωγή (1) ισχύει μόνο εκτός καπιταλισμού και είναι ψευδής εντός καπιταλισμού. Για να ισχύει η (1) γενικά, το σύστημα αξιών (ή ΑΓΕ) πρέπει να αποδειχτεί ισοδύναμο με το σύστημα τιμών (ή ανταλλακτικών αξιών). Αυτό είναι λογικά αδύνατο. Για συντομία υποθέτω ότι οι αξίες και οι ΑΓΕ είναι ταυτόσημες και ότι οι ανταλλακτικές αξίες και οι τιμές είναι επίσης ταυτόσημες.

Έστω μια αναπαράξιμη οικονομία με ένα μόνο αγαθό (π.χ. στάρι), όπου:

$$(Π1) \quad v = l + av$$

Η (Π1) αναπαριστά την ΑΓΕ ως συνάρτηση της συνολικής «ζωντανής» και «νεκρής» εργασίας κατά Μαρξ, όπου v είναι η αξία του προϊόντος, l είναι η ζωντανή εργασία που απαιτεί η παραγωγή του και a είναι η ποσότητα φυσικού κεφαλαίου που απαιτεί η παραγωγή του ($0 < a < 1$), ώστε το γινόμενο av είναι η συνολική νεκρή εργασία. Η λύση της (Π1) είναι:

$$(Π2) \quad v = \frac{l}{1-a} = l(1 + a + a^2 + \dots + a^t + \dots)$$

Η (Π2) λέει ότι η συνολική ΑΓΕ σε μια αναπαράξιμη εμπορευματική, μη-καπιταλιστική, οικονομία είναι ευθέως ανάλογη με την ποσότητα ζωντανής εργασίας, όπως αυτή κατανέμεται στη διαχρονική ποσότητα φυσικού κεφαλαίου. Με όρους ανταλλακτικών αξιών:

$$(Π3) \quad p = wl + ap$$

Η (Π3) λέει ότι οι ανταλλακτικές αξίες στην οικονομία που αναπαριστά η (Π1) είναι ανάλογες με το μισθολογικό κόστος (w) και την ποσότητα φυσικού κεφαλαίου (a) που κοστίζει p (N.B. Αφού υπάρχει ένα μόνο αγαθό—στάρι—όλες οι τιμές εκφράζονται σε μονάδες σταριού). Η λύση της (Π3) είναι:

$$(Π4) \quad p = \frac{wl}{1-a}$$

Η δεξιά μεριά της (Π4) είναι ανάλογη με τη δεξιά μεριά της (Π2) και, αν υποθέσουμε ότι w είναι ίση με τη μονάδα (π.χ. μια μονάδα στάρι), τότε η ανταλλακτική αξία είναι ίση με την ΑΓΕ. Η (1) είναι αληθής.

Όμως στον καπιταλισμό η (Π3) έχει διαφορετική μορφή:

$$(Π5) p = (wl + ap)(1 + r)$$

Η (Π5) λέει ότι οι ανταλλακτικές αξίες στον καπιταλισμό είναι ίσες με το κόστος μεταβλητού και σταθερού κεφαλαίου συν το κέρδος (το «mark-up» του κέρδους πάνω από την «τιμή κόστους»). Ο Μαρξ χρησιμοποιεί την (Π5) στον τρίτο τόμο του Κεφαλαίου για να αναπαραστήσει την κερδοφορία στον καπιταλισμό. Αλλά τώρα προκύπτει ότι:

$$(Π6) p = \frac{wl(1+r)}{1-a(1+r)}$$

Ακόμα κι αν υποθέσουμε ότι η w είναι μια μονάδα στάρι, η ανταλλακτική αξία στην δεξιά μεριά της (Π6) είναι ίση με την ΑΓΕ στην (Π2) αν και μόνο αν δεν υπάρχει θετικό κέρδος, δηλαδή αν και μόνο αν $r=0$. Με άλλα λόγια, η συνεπαγωγή του Ψύλλου στην (1) είναι αληθής μόνο εκτός καπιταλισμού και ψευδής εντός.

Για μια πιο γενική απόδειξη της ασυνέπειας του «διπλού συστήματος» αξιών και εργασίας, βλ. ενδεικτικά Foley 1982, Roemer 1982, Screpanti 2019.

Βιβλιογραφία

- Cohen G.A. 1978. *Karl Marx's Theory of History: A Defence*. Oxford.
- Cohen G.A. 1979. «The Labour Theory of Value and the Concept of Exploitation», *Philosophy & Public Affairs* 8: 338–60.
- Foley D. 1982. «The Value of Money, the Value of Labour Power, and the Marxian Transformation Problem», *Review of Radical Political Economics* 14: 37–47.
- Kain P. 1988. *Marx and Ethics*, Oxford.
- Marx K. 1976. *Capital*. Vol. I, Penguin.
- Marx K. & F. Engels. 1975. *Collected Works* (MECW), Lawrence & Wishart.
- Miller R. 1984. *Analyzing Marx*, Princeton.
- Roemer J.E. *A General Theory of Exploitation and Class*, Cambridge.
- Screpanti E. 2019. *Labour and Value*, Open Books.
- Searle J.R. 2009. *Making the Social World*, Oxford.

